

Pedagogiek

voor professionele opvoeders

Hans-Jan Kuipers

Tweede, herziene druk

Didactische bijlage

Studievragen, praktijkopdrachten en literatuuropdrachten

uitgeverij | **C**
coutinho

bussum 2008

Deze didactische bijlage hoort bij de tweede, herziene druk van *Pedagogiek voor professionele opvoeders* van Hans-Jan Kuipers.

© 1999 Uitgeverij Coutinho b.v.

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (eengedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Eerste druk 1999

Tweede, herziende druk 2008

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 00115 1

NUR 847

Didactische bijlage

Deze didactische bijlage bij *Pedagogiek voor professionele opvoeders* bestaat uit drie soorten hulpmiddelen.

Ten eerste zijn er studievragen bij elk hoofdstuk. Deze vragen zijn te gebruiken als hulpmiddel bij het kritisch lezen en verwerken van de tekst.

Ten tweede is er een serie praktijkopdrachten, die bedoeld is voor het toepassen van de stof in uiteenlopende pedagogische praktijksituaties. Het gaat bij deze opdrachten soms om een klein onderzoek, soms om een essayopdracht en soms om een zoekopdracht. Deze opdrachten zijn speciaal bruikbaar tijdens stageperiodes en de beroepspraktijkvorming.

Ten derde zijn er opdrachten die bedoeld zijn voor de toepassing van de stof op romans. Bij deze literatuuropdrachten vind je een lijst met bruikbare romans. Een deel van die romans is verfilmd, zodat de film liefhebber de opdrachten net zo goed gebruiken kan als de boekenwurm. Uiteraard zijn er veel meer romans die wel te gebruiken zijn, maar niet in deze lijst staan. Het gaat hier eerder om een lijst met suggesties dan om een uitputtend bedoeld overzicht van alle mogelijke romans. In hoofdstuk twee (pp. 33-34), vier (pp. 103-104), vijf (p. 159) en zes (p. 162 en p. 168) heb ik romans gebruikt om pedagogische begrippen te verhelderen. Dat is de achtergrond van deze literatuuropdrachten: lezen en kijken door de bril van pedagogische begrippen is leerzaam.

Studievragen

Hoofdstuk 1

- 1 Opvoeding is een verschijnsel dat overal en altijd voorkomt, maar ook varieert naar tijd en plaats (§ 1.1)
Noem vier sociale verschijnselen waarvoor hetzelfde geldt.
- 2 Vat in eigen woorden samen hoe opvoeding in de huidige lidstaten van de EU georganiseerd is (§ 1.2).
- 3 Maak duidelijk wat bedoeld wordt met 'primaire opvoedingsverantwoordelijkheid' en 'secundaire opvoedingsverantwoordelijkheid' (§ 1.2).
- 4 Noem vier soorten 'medeopvoeders' en geef aan wat je weet van de geschiedenis van deze medeopvoeders in Nederland (§ 1.2).
- 5 Maak in eigen woorden duidelijk wat 'vermaatschappelijking' inhoudt en noem een ander voorbeeld van vermaatschappelijking dan de opvoeding (§ 1.2).
- 6 Vat in eigen woorden samen wat de betekenis van pedagogische begrippen is voor professionele opvoeders en studenten aan beroepsopleidingen (§ 1.3).
- 7 Er zijn drie manieren te onderscheiden waarop vaklui in het pedagogische werkveld gebombardeerd worden met informatie (p. 28). Geef van elk van deze drie soorten informatiestromen een concreet voorbeeld (§ 1.3).
- 8 Geef weer hoe het begrip 'bewerking' (p. 31) is bedoeld (§ 1.3).

Hoofdstuk 2

- 1 Vat kort samen wat Langeveld verstaat onder 'omgang' (§ 2.2).
- 2 Omschrijf in eigen woorden op welke zes gebieden kinderen afhankelijk zijn van medemensen en geef een voorbeeld van elk van die zes gebieden (§ 2.2).
- 3 Geef een voorbeeld van de manier waarop volwassenen elkaar beïnvloeden, van de manier waarop kinderen elkaar beïnvloeden en van de manier waarop kinderen volwassenen beïnvloeden. Hoe zou jij die drie vormen van beïnvloeding beschrijven (§ 2.2)?
- 4 Maak duidelijk hoe het onderscheid tussen de materiële en de ideële dimensie van de opvoeding en de bijbehorende schema's (zie schema 1 op p. 42 en schema 2 op p. 45) te gebruiken zijn bij het bestuderen van drie verschillende pedagogische praktijken (§ 2.2).
- 5 Geef een voorbeeld van de manier waarop pedagogische professionals te maken hebben met de biologie (§ 2.3).
- 6 Maak duidelijk wat het begrip 'leefwereld' inhoudt door een voorbeeld van een waarneming te geven, dat lijkt op het voorbeeld van Rob en Arie, waarin jij en iemand uit jouw omgeving hetzelfde object op verschillende manieren interpreteren (§ 2.3).
- 7 Vat in eigen woorden samen wat de drie discussies zijn die Langeveld met zijn gebruik van 'omgang' oproept (§ 2.3).

- 8 Beschrijf in eigen woorden het verschil tussen opvoeding als intentioneel en als regelgeleid gedrag (§ 2.4). Welk type opvoeding zie je het meest in jouw omgeving?
- 9 Leg de vier bedenkingen (pp. 60-61) bij de voorstelling van opvoeding als een doelgerichte of intentionele handeling uit door gebruik te maken van een zelf te kiezen voorbeeld van een opvoedingssituatie (§ 2.4).
- 10 Maak aan de hand van een eigen voorbeeld duidelijk hoe een pedagogische adviseur of begeleider kan bijdragen aan het veranderen van routinematig opvoeden in meer intentioneel opvoeden (§ 2.4).

Hoofdstuk 3

- 1 Maak in eigen woorden duidelijk wat de drie eindpunten zijn die Schleiermacher voor de opvoeding aanwijst (§ 3.2).
- 2 Over de hedendaagse waarde van het tweede sociale veld waaraan Schleiermacher aandacht besteedt, staan enkele positieve opmerkingen (p. 74). Maak duidelijk waarom je het wel of niet met deze positieve oordelen eens bent (§ 3.2).
- 3 Bij het derde sociale veld dat Schleiermacher noemt, is de burgerlijke openbaarheid genoemd (p. 75). Geef met behulp van voorbeelden aan wat burgerlijke openbaarheid in jouw ogen inhoudt (§ 3.2).
- 4 Het begrip 'generatiecyclus' zou eerder wijzen op een premoderne standenmaatschappij dan het begrip 'generatiewisseling' (pp. 76-78). Is de linoleumsnede van Arntz (zie afbeelding 4 op p. 77) wel of niet een geschikte afbeelding bij het begrip 'generatiewisseling'? Welk beeld zou jij gebruiken om 'generatiewisseling' goed voor te stellen (§ 3.2)?
- 5 De opvatting over opvoedingsdoelen die Schleiermacher verwoord heeft, is bruikbaar om hedendaagse opvoedingsdoelen te ordenen (pp. 79-80). Maak aan de hand van een voorbeeld duidelijk waarom je wel of niet met deze gedachte instemt (§ 3.2).
- 6 Vat in eigen woorden samen hoe Dilthey de maatschappelijke betekenis van opvoeding heeft beschreven (§ 3.3).
- 7 In het commentaar op Dilthey wordt een pedagogiekboek en een uitspraak van Kennedy gebruikt om de actualiteit van Dilthey aan te tonen. Geef een eigen voorbeeld waaruit blijkt dat het pleidooi voor opvoeding tot maatschappelijke bruikbaarheid nog steeds voorkomt (§ 3.3).
- 8 Leg uit waarom het begrijpelijk is dat Nohl zich in de jaren twintig en dertig verzet heeft tegen het streven naar opvoeding tot maatschappelijke bruikbaarheid (§ 3.4).
- 9 In het denken over een 'pedagogische relatie' hebben Nohl en zijn medestanders geprobeerd om alle tegenstellingen op pedagogisch terrein op te lossen. Leg uit wat zij wilden realiseren en geef voorbeelden van hedendaagse opvoedingspraktijken waarin je hetzelfde streven herkent (§ 3.4).

Hoofdstuk 4

- 1 Geef een eigen beschrijving van het begrip 'ontwikkeling' en geef aan welke invloed opvoeding in jouw ogen heeft op iemands ontwikkeling (§ 4.2).
- 2 Bij de beschrijving van de begrippen 'omgang' (pp. 102-104) en 'zakelijk milieu' (pp. 104-108) wordt gesteld dat Langeveld erg nadrukkelijk heeft gekeken naar het gezin en de rol van de ouders. Hoe wordt dit standpunt beargumenteerd (§ 4.2)?
- 3 Bij het zakelijke milieu gaat het onder meer om boeken en tv-programma's. Wat zijn boeken en tv-programma's die invloed hebben gehad op jouw ontwikkeling? Wat zijn boeken en tv-programma's die invloed hebben op huidige basisschoolkinderen (§ 4.2)?
- 4 Lees de uiteenzetting over het zakelijke milieu (pp. 104-108). Vergelijk deze met de passage over menselijke creaties in hoofdstuk twee (pp. 52-55) en met de passages over cultureel erfgoed in hoofdstuk drie (pp. 94-96). Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de beschrijving van dingen die kinderen vormen?
- 5 Geef zelf een omschrijving van het begrip 'eigen activiteit' (§ 4.2).
- 6 Maak in eigen woorden duidelijk wat de 'twee lezingen' zijn van de manier waarop Langeveld over 'het geheel der opvoeding' schrijft (§ 4.3).
- 7 De paragraaf over twee lezingen van Langeveld begint met de stelling dat prescriptieve en descriptieve benaderingen van de pedagogiek bij iedereen met elkaar wedijveren (pp. 110-111). Bij welke collega, docent of medestudent weegt de prescriptieve benadering zwaarder en bij wie weegt de descriptieve benadering zwaarder? Hoe is de verhouding tussen beide benaderingen bij jou persoonlijk?
- 8 Schema 4 (p. 114) is een combinatie van schema 1 (p. 42) en schema 3 (p. 53). Wat is jouw commentaar op de manier waarop de combinatie van deze twee schema's is weergegeven en hoe zou jij de combinatie van deze schema's weergeven (§ 4.3)?
- 9 In de passage over leefwereldonderzoek (pp. 115-117) wordt aangegeven hoe fenomenologisch georiënteerd onderzoek naar de leefwereld eruit kan zien. Geef met een voorbeeld aan hoe dat onderzoek eruitziet als jij een groep pubers bestudeert (§ 4.3).
- 10 De uiteenzetting over sociale ecologie begint met kritiek op het vierfactorenmodel dat met behulp van Langevelds ideeën ontwikkeld is (pp. 117-118). Vat de kritiekpunten samen in eigen woorden (§ 4.4).
- 11 In het ecologische systeemmodel van Bronfenbrenner is het onderscheid tussen de microsysteemen en het mesosysteem lastig. Geef met behulp van een concreet voorbeeld aan hoe dit onderscheid in jouw ogen uitgelegd dient te worden (§ 4.4).
- 12 In de schematische weergave van het sociaalecologische systeemmodel (zie schema 6 op p. 126) zijn vier exosystemen opgenomen: economie, politiek, milieu en cultuur. Geef met een eigen voorbeeld aan welke invloeden vanuit die vier exosystemen doorwerken in de microsysteemen en het mesosysteem (§ 4.4).
- 13 Onder meer uit de beschrijving van de gebruiksmogelijkheden blijkt een voorkeur voor het sociaalecologische systeemmodel ten opzichte van het vierfactorenmodel. Wat zijn de redenen van de

voorkeur voor het model van Bronfenbrenner en hoe is het model van Langeveld te verdedigen (§ 4.4)?

- 14 Hoofdstuk 4 sluit af met een uiteenzetting over de gebruiksmogelijkheden van de modellen die behandeld zijn (pp. 127-129). Welke gebruiksmogelijkheden worden genoemd en welke aanvullende mogelijkheden zie jij (§ 4.4)?

Hoofdstuk 5

- 1 Het hoofdstuk begint (pp. 132-134) met het beschrijven van overgangprocessen. Bij die overgangen vinden veranderingen plaats in het gedrag, het bewustzijn en het zelfbewustzijn. Geef in eigen woorden aan waar het bij deze terreinen over gaat (§ 5.2).
- 2 In het hoofdstuk komen speciaal Mead, Thomas en Goffman aan de orde. Zoek aanvullende informatie over dit drietal en geef aan welke informatie het meest betrouwbaar is.
- 3 Ga na wat er in de jaren 1900-1940 speelde in de stad waarin Mead en Thomas werkten.
- 4 Het standpunt van Mead wordt onderscheiden van deterministische opvattingen. Ga na wat determinisme precies is. Leg uit waarom de behavioristische psychologie deterministisch is en noem minstens een andere vorm van deterministisch denken (§ 5.2).
- 5 Om een gesprek te analyseren worden drie invalshoeken genoemd (pp. 139-145). Maak met behulp van een eigen voorbeeld duidelijk om welke invalshoeken het gaat (§ 5.3).
- 6 Leg in eigen woorden en met voorbeelden uit wat Mead en zijn volgelingen bedoelen met het vermogen tot perspectiefwisseling (§ 5.3).
- 7 Mead en zijn medestanders stellen dat taalgebruik kenmerkend is voor mensen. Geef argumenten voor en tegen deze stelling (§ 5.3).
- 8 Maak met een eigen voorbeeld duidelijk wat Goffman bedoelt met 'backstage' en 'frontstage'. Geef aan waar backstage en frontstage zich bevinden in vier regio's of locaties die jij persoonlijk kent (§ 5.3).
- 9 Goffman heeft allerlei variaties bedacht op het begrip 'gezichtsverlies'. Zoek in een Engels woordenboek op welke gezegden en uitdrukkingen bestaan waarin het woord 'face' voorkomt. Vertaal deze uitdrukkingen en gezegden in het Nederlands en ga na hoe ze bij het beschrijven van kinderspel te gebruiken zijn (§ 5.3 en 5.4).
- 10 Leg aan de hand van voorbeelden uit wat Thomas en zijn echtgenote bedoelden met hun fameuze slagzin (p. 148).
- 11 Leg aan de hand van voorbeelden uit wat bedoeld wordt met de begrippen 'primary group' en 'significant other' (§ 5.4).
- 12 Maak duidelijk hoe de overgang van primaire naar secundaire socialisatie in jouw geval is verlopen (§ 5.4).
- 13 Geef met behulp van een voorbeeld aan wat etikettering inhoudt (§ 5.4).
- 14 Het onderscheid tussen 'Me' en 'I' speelt een rol bij de manier waarop Mead schrijft over identiteit. Geef eerst dit onderscheid in eigen woorden weer. Neem daarna iemand op die over zichzelf

vertelt. Ga na hoe het verwijzen naar zichzelf met het woord 'ik' in het opgenomen fragment verschilt van het verwijzen naar zichzelf met 'me', 'mij' of 'mijzelf' (§ 5.4).

- 15 Herlees de paragraaf over Schleiermacher (§ 3.2), speciaal de passages waarin zijn kritiek op identiteitstoeschrijving staat. Welke overeenkomsten en verschillen zie je met de manier waarop Mead en zijn collega's de toeschrijving van identiteit behandelen?

Hoofdstuk 6

- 1 Verandering op alle terreinen van het leven zou kenmerkend zijn voor de moderne samenleving (pp. 162-164). Geef voorbeelden van die verandering uit eigen ervaring en uit de ervaring van de generatie waartoe je ouders behoren (§ 6.2).
- 2 Om duidelijk te maken hoe de premoderne samenleving eruit heeft gezien wordt een roman van Flaubert gebruikt en een schilderij van Millet. Noem zelf een boek, een schilderij en een film om de kenmerken van premoderne samenlevingsvormen te illustreren (§ 6.3).
- 3 In discussies over premoderne samenlevingsvormen staan critici als Durkheim tegenover degenen die voordelen zien in de oude situatie. De persoonlijke contacten, het rustige ritme, het contact met de natuur en de kleinschaligheid worden dan als voordelen genoemd van 'de goede oude tijd'. Maak met argumenten duidelijk welke positie jij inneemt in deze discussie over de voor- en nadelen van de premoderne samenleving (§ 6.3 en 6.4).
- 4 Om de premoderne samenleving te typeren gebruikt Durkheim het begrip 'conscience collective'. Leg in eigen woorden uit wat hij daarmee bedoelt (§ 6.3).
- 5 In de beschrijving van Durkheims methode en zijn opvatting over het platteland wordt het begrip 'institutie' ontwikkeld. Leg in eigen woorden uit wat Durkheim heeft bedoeld met 'sociale institutie' (§ 6.2 en 6.3).
- 6 Om de veranderingen in de moderne samenleving te illustreren worden schilderijen van impressionisten gebruikt. Zoek op het web afbeeldingen van deze schilders of ga op studiereis naar de musea in Parijs en geef met argumenten aan welke schilderijen wel en niet beschouwd kunnen worden als illustraties van het moderne leven (§ 6.4).
- 7 Herlees de paragraaf uit hoofdstuk drie over Dilthey (§ 3.3). Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in het beeld dat Durkheim en Dilthey geven van de premoderne en de moderne samenlevingen?
- 8 Herlees de passage uit het eerste hoofdstuk over vermaatschappelijking van de opvoeding (§ 1.2). Vergelijk die passage met de manier waarop de kenmerken van de moderne samenleving zijn getypeerd. Hebben vermaatschappelijking en moderniteit in jouw ogen wel of niet met elkaar te maken (§ 6.4)?
- 9 Om de wanorde in de snel groeiende steden te beschrijven gebruikt Durkheim het begrip 'anomie'. Geef in eigen woorden weer wat hij daarmee heeft bedoeld. Bedenk vervolgens met welke boeken en films dit begrip te illustreren is. Ga tot slot na welke overeenkomsten en verschillen je ziet met de huidige situatie in grote steden (§ 6.4).

Hoofdstuk 7

- 1 Langeveld en zijn Duitse medestanders hebben twee vormen van pedagogiek afgewezen. Maak in eigen woorden duidelijk om welke twee vormen het gaat (§ 7.2).
- 2 Met welke argumenten is een positivistisch georiënteerde vorm van experimentele pedagogiek te verdedigen tegen de kritiek van Langeveld en zijn medestanders (§ 7.2)?
- 3 Het alternatieve model voor pedagogiekbeoefening, dat Langeveld en zijn collega's aanprijzen, is samengevat in schema 7 (p. 196). Maak met behulp van een voorbeeld duidelijk hoe dit schema gelezen moet worden (§ 7.2).
- 4 Maak aan de hand van een voorbeeld uit jouw (toekomstige) beroepspraktijk duidelijk wat onderzoek van de praktijk en voor de praktijk inhoudt.

Praktijkopdrachten

1 ► tijdbalk met pedagogische voorzieningen

Bij de hedendaagse opvoeding zijn uiteenlopende instellingen, diensten en voorzieningen betrokken, waarin professionele medeopvoeders werkzaam zijn (hoofdstuk een).

- Ga na welke pedagogische voorzieningen in jouw leven een rol hebben gespeeld en ga na in welke periode van jouw leven deze voorzieningen van belang waren.
- Bespreek jouw persoonlijke lijstje met pedagogische voorzieningen met twee à drie personen, die elk een eigen lijstje hebben.
- Neem vervolgens een vel ruitjespapier. Teken daarop drie à vier tijdbalken die de levenslopen van de betrokkenen beslaan.
- Geef bij de tijdbalk van elk individueel groepslid aan wanneer zij of hij in aanraking kwam met welke pedagogische voorzieningen. Op deze manier worden drie à vier tijdbalken of levenslijnen uitgewerkt. Probeer een eigen systematiek aan te brengen, bijvoorbeeld al het onderwijs aan één kant en alle andere pedagogische voorzieningen aan de andere kant van de tijdbalken. Op deze manier zou de vergelijking tussen tijdbalken mogelijk moeten worden.
- Geef op een apart deel van het papier aan welke politieke en culturele data van belang waren tijdens de levens van de groepsleden. Gebruik hiervoor eventueel een boekje als *Lexicon: Geschiedenis der Lage Landen* (Prisma).
- Schrijf ten slotte een kort commentaar op de tijdbalken. Daarbij kunnen enerzijds de overeenkomsten en verschillen tussen de groepsleden aan de orde komen. Anderzijds kan ingegaan worden op de betekenis van politieke en culturele gebeurtenissen voor de eigen levensloop.

2 ► toepassing van schema 1 en 2 uit hoofdstuk twee

Deze opdracht kan individueel worden uitgevoerd of in groepjes.

- Kies een pedagogische situatie voor het uitvoeren van deze opdracht. Bijvoorbeeld: een gezinssituatie bij bekenden, vrienden of familieleden thuis, een pedagogische situatie in een buurthuis, sportschool, balletschool of muziekschool waarmee je bekend bent, een pedagogische situatie in een kindercentrum of in een school, of een pedagogische situatie in een gezinsvervangend tehuis of activiteitencentrum.
- Bepaal tijdens het vooronderzoek naar welke kant van het opvoedingsproces je onderzoek wilt doen. Bijvoorbeeld: de manier waarop ouders omgaan met het eetgedrag van hun kinderen, de manier waarop de docenten in een sport- of balletschool letten op de hygiëne en kleding van hun pupillen, de manier waarop een leerkracht op de basisschool omgaat met ordeproblemen. Het formuleren van een goede vraagstelling is in deze fase van het onderzoek belangrijk.
- Breng door observatie het handelpatroon in kaart van de opvoeders op wie je het onderzoekje richt; het gaat hierbij om de materiële dimensie van de opvoeding.
- Ondervraag de opvoeders op wie je het onderzoek richt, om te achterhalen wat hun redenen, bedoelingen en idealen zijn; het gaat hierbij om de ideële dimensie van de opvoeding.

Gebruik voor dit vraaggesprek schema 2 uit hoofdstuk twee.

- Rapporteer de gang van zaken bij het onderzoek en de onderzoeksresultaten.

3 ► fenomenologie en pedagogiek

In hoofdstuk twee en vier komt de fenomenologie ter sprake.

- Voer een korte literatuurstudie uit naar deze filosofische stroming: Wie waren de vertegenwoordigers ervan? Wat waren hun belangrijkste werken? Welke opvattingen en theorieën staan centraal in de fenomenologie? Bestaan er binnen deze stromingen afzonderlijke richtingen? Zo ja, wie behoren tot deze richtingen en wat zijn de verschilpunten?
- Voor dit literatuuronderzoek kan je gebruikmaken van encyclopedieën, de literatuur die te vinden is in de verwijzingen en het web.
- Schrijf een verslag van dit literatuuronderzoek. In de conclusies die je eraan verbindt, dient de vraag centraal te staan hoe deze filosofische stroming in jouw ogen van belang kan zijn voor pedagogiek en ontwikkelingspsychologie.

4 ► onderzoek naar opvoedingsdoelen

In § 3.2 komt aan de orde dat Schleiermacher een drievoudig opvoedingsdoel heeft beschreven. Uit zijn denkbeelden is een driehoekig schema af te leiden om opvoedingsdoelen te plaatsen.

- Zoek naar een (formeel) opvoedingsdoel, plaats dit doel in het driehoekige schema en beargumenteer die plaatsing. Opvoedingsdoelen om hierbij te gebruiken zijn bijvoorbeeld op de volgende manieren te vinden:
 - Scholen, kindertehuizen en andere pedagogische instellingen hebben schriftelijke plannen waarin doelen zijn geformuleerd.
 - In dag- en weekbladen wordt regelmatig geschreven over de doelen van pedagogische instellingen of beleidsmakers.
 - Via het web maken pedagogische instellingen reclame voor zichzelf.
- Denk eventueel aan de mogelijkheid om deze opdracht te combineren met opdracht 2 over opvoeding en de twee schema's.
- Schrijf een verslag van dit onderzoek naar opvoedingsdoelen.

5 ► het vierfactorenmodel

In § 4.2 en 4.3 wordt een vierfactorenmodel ontwikkeld voor pedagogisch leefwereldonderzoek.

- Ga na (eventueel in groepsverband) welke vorm en inhoud de vier factoren in jouw specifieke geval hebben gehad. Ga tevens na welke vragen en problemen ontstaan bij de toepassing van het model op jouw levensloop.
- Verzamel foto's en/of andere materialen om te illustreren hoe de vier factoren er in jouw geval hebben uitgezien.
- Denk na over de mogelijkheid van een combinatie met opdracht 1.

6 ► sociaalecologisch systeemmodel

In § 4.4 wordt het model van Bronfenbrenner beschreven.

- In dag- en weekbladen staan regelmatig informatieve of opiniërende artikelen over specifieke groepen jongeren. Het gaat daarbij vaak over bedreigende of bedreigde jongeren, maar ook wel over herkenbare jeugdculturen. Probeer op basis van een dergelijk artikel het model van Bronfenbrenner toe te passen op een specifieke groep jongeren.
- Onderzoek vervolgens de mogelijkheden om dit model nader uit te werken met cijfermatige informatie. In het tweejaarlijkse Sociaal en Cultureel Rapport en op de site van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS: www.cbs.nl) staan bijvoorbeeld afzonderlijke hoofdstukken over vrijetijdsbesteding met bruikbare informatie. De vragen hierbij zijn bijvoorbeeld: Uit hoeveel jongeren bestaat de groep die ik beschrijf? Wat is het inkomen? Wat zijn de sociaaleconomische achtergronden? In welke woonwijken zijn ze aan te treffen? Hoe besteden de groepsleden de vrije tijd?
- Formuleer als vertrekpunt voor dit onderzoek een duidelijke vraagstelling.
- Schrijf een verslag van dit onderzoek naar jongeren met behulp van de sociale ecologie.

7 ► overgangprocessen

Veranderingen die optreden bij overgangprocessen spelen een rol in § 5.2.

- Geef een voorbeeld van een film waarin jongeren tussen 15 en 25 jaar een overgang meemaken.
- Geef aan welke veranderingen daarbij optreden in groepslidmaatschap.
- Ontleedt de communicatie voor en na de overgang vanuit de drie perspectieven die beschreven zijn in § 5.3.
- Geef aan wat de gevolgen van de overgang zijn voor het gedrag, bewustzijn en zelfbewustzijn van de hoofdpersoon.
- Schrijf een verslag van dit onderzoek naar overgangprocessen bij jongeren.

8 ► de relatie tussen Me en I

Belangrijke begrippen voor Mead zijn 'Me' en 'I' (hoofdstuk vijf).

- Schrijf een essay waarin je deze begrippen zo illustreert dat de betekenis ervan en het belang voor de pedagogiek duidelijk worden.
- Gebruik als uitgangspunt voor dit essay een literair boek, een film of een eigen ervaring.

9 ► solidariteit bij Durkheim

In hoofdstuk zes worden twee vormen van solidariteit beschreven, die volgens Durkheim de moderne en de moderne samenleving kenmerken. Het gaat om de mechanische solidariteit uit de moderne samenleving en de organische solidariteit uit de moderne samenleving.

- Maak met behulp van een actueel voorbeeld uit het nieuws, een film of een roman duidelijk hoe opvoeding plaatsvindt in een premoderne situatie met mechanische solidariteit.

- Maak met behulp van een actueel voorbeeld uit het nieuws, een film of een roman duidelijk hoe opvoeding plaatsvindt in een moderne situatie met organische solidariteit.
- Schrijf een verslag van dit onderzoek.

10 ► opvoedingsdoelen en moderniteit

In hoofdstuk drie komt het drievoudige opvoedingsdoel van Schleiermacher aan de orde. In hoofdstuk zes gaat het over Durkheims opvatting over moderniteit.

- Schrijf een essay waarin je de vraag beantwoordt welk opvoedingsdoel het meest geschikt is voor opvoeders in de moderne samenleving.
- Maak bij de beantwoording van deze vraag enerzijds gebruik van Schleiermacher, anderzijds van Durkheim.

Literatuuropdrachten

Hoofdstuk 1

- 1 In de hedendaagse opvoeding bestaan sterk verschillende instellingen, diensten, voorzieningen, werkwijzen en methodieken (§ 1.2).
 - a Beschrijf de pedagogische voorzieningen die in het gekozen boek een rol spelen.
 - b Maak duidelijk welke voorzieningen uit het boek non-profitorganisaties zijn en welke voorzieningen commercieel van aard zijn.
 - c Behandel de relatie tussen het gezin waarin de hoofdpersoon leeft en de pedagogische voorzieningen (bij meerdere hoofdpersonen kan een keus gemaakt worden voor één hoofdpersoon).
 - d Behandel de rol die de uiteenlopende voorzieningen spelen in de ontwikkeling van de hoofdpersoon uit het gekozen boek.

Hoofdstuk 2

- 2 Volgens de gangbare opvattingen gaat pedagogiek over opvoeding (hoofdstuk twee).
 - a Licht aan de hand van voorbeelden uit het gekozen boek toe wat een pedagoog als Langeveld verstaat onder opvoeding.
 - b Probeer daarbij te achterhalen wat de betrokken opvoeders wenselijk vinden: wat zijn hun idealen, doelen en wensen?
 - c Probeer tevens te achterhalen langs welke weg de opvoeders hun wensen en idealen trachten te realiseren: hoe interveniëren zij in de kinderlijke ontwikkeling?
 - d Maak duidelijk in hoeverre het bij de bedoelingen en strategieën van de opvoeders gaat om bewuste keuzes (intentioneel opvoeden) of om vanzelfsprekende activiteiten (routines).

Hoofdstuk 3

- 3 Schleiermacher heeft een drievoudig opvoedingsdoel geïdentificeerd (§ 3.2).
 - a Geef met behulp van voorbeelden aan welke kanten van dit drievoudige doel in het gekozen boek te herkennen zijn.
 - b Maak duidelijk welke kant van het drievoudige doel het meeste gewicht heeft voor de betrokken opvoeder(s).
 - c Maak duidelijk welke kant van het drievoudige doel het meeste gewicht heeft voor het betrokken kind.

Hoofdstuk 3

- 4 Dilthey maakt onderscheid tussen 'cultuursystemen' en 'uitwendige organisatievormen' (§ 3.3).
 - a Illustreer dit onderscheid aan de hand van het gekozen boek.
 - b Geef aan hoe een verhaalpersoon wordt voorbereid op deelname aan cultuursystemen.
 - c Maak duidelijk in hoeverre dat personage opgevat kan worden als een kruispunt van cultuursystemen.
 - d Leg uit in hoeverre de spanningen op het kruispunt van cultuursystemen problemen met zich meebrengen voor de betrokken persoon.

Hoofdstuk 3

- 5 Bij het nadenken over opvoedingsdoelen zet Nohl uiteen dat persoonsvorming de omgang met cultuurgoederen veronderstelt (§ 3.4).
 - a Verduidelijk die opvatting aan de hand van het gekozen boek.
 - b Maak daarbij duidelijk wat door verhaalpersonen gezien wordt als cultureel erfgoed dat in aanmerking komt voor overname: wat wordt opgenomen en wat wordt uitgesloten?
 - c Maak duidelijk hoe communicatie in het boek opgevat wordt: gaat het wel of niet om de identificatie met overgeleverde cultuurgoederen?
 - d Maak tot slot duidelijk wie aan het communicatieproces deelneemt en wie daarvan uitgesloten is.

Hoofdstuk 4

- 6 Bronfenbrenner heeft een sociaalecologisch systeemmodel ontwikkeld om de ontwikkeling te bestuderen (zie schema 6 op p. 126).
 - a Beschrijf de microsystemen waaraan een persoon uit het gekozen boek deelneemt.
 - b Beschrijf het mesosysteem waaraan die persoon deelneemt.
 - c Beschrijf de invloed van exosystemen op de wereld waaraan deze persoon deelneemt.
 - d Geef aan wat de plus- en minpunten zijn van het model dat je gebruikt.

Hoofdstuk 5

- 7 Langeveld erkent dat de kinderlijke ontwikkeling niet volledig door opvoeding bepaald wordt. Naast opvoeding krijgen omgang, milieu en eigen activiteit een rol (§ 5.2 en 5.3).
 - a Verduidelijk de begrippen 'opvoeding', 'omgang', 'milieu' en 'eigen activiteit' aan de hand van het gekozen boek (voor opvoeding kan eventueel verwezen worden naar opdracht 2).
 - b Maak duidelijk welk gewicht opvoeding, omgang, milieu en eigen activiteit hebben bij de ontwikkeling van een of meer personen uit het gekozen boek.

- c Geef aan wat de plus- en minpunten zijn van het vierfactoren model bij het beschrijven van de ontwikkeling van een persoon uit het gekozen boek.

Hoofdstuk 5

- 8 Centraal bij Mead staan de onderlinge verbanden binnen de groep waaraan iemand deelneemt, het gedrag, het bewustzijn en het zelfbewustzijn (hoofdstuk vijf).
 - a Beschrijf belangrijke groepsverbanden en de bijbehorende communicatieprocessen uit het gekozen boek.
 - b Maak daarbij duidelijk welke betekenis die groepsverbanden en communicatieprocessen hebben voor het gedrag en bewustzijn van een verhaalpersoon.
 - c Maak duidelijk welke betekenis die groepsverbanden en communicatieprocessen hebben voor het zelf bewustzijn van een verhaalpersoon en gebruik daarbij het begrippenpaar 'Me' en 'I'.

Hoofdstuk 6

- 9 Durkheim heeft de premoderne samenleving onderscheiden van de moderne samenleving (hoofdstuk zes).
 - a Geef aan in hoeverre er in het gekozen boek sprake is van een premoderne samenleving, een moderne samenleving of beide.
 - b Illustreer het onderscheid tussen mechanische en organische solidariteit met behulp van het gekozen boek.
 - c Geef aan welke implicaties deze vormen van solidariteit hebben voor de ontwikkeling en opvoeding van een personage uit het gekozen boek.

Bruikbare romans

Abrahams, P. (1996), *The romance reader* (er is een vertaling). Semiautobiografisch verhaal over een meisje dat opgroeit in een gesloten joods-Amerikaanse gemeenschap en zich tijdens de puberteit in toenemende mate gaat verzetten.

Ajar, E. (1975), *La vie devant soi* (er is een vertaling). Verhaal van de zoon van een prostituee, die door een zekere Madame Rosa wordt opgevoed. De tegenstelling tussen Franse joden en islamieten speelt door het verhaal heen (verfilmd met Simone Signoret als Madame Rosa).

Angelou, M. (1969), *I know why the caged bird sings* (er is een vertaling). Eerste deel van de vierdelige autobiografie van deze zwarte actrice en schrijfster die opgroeide in het zuiden van de Verenigde Staten.

- Atkinson, K. (1995), *Behind the scenes at the museum*. Levensverhaal in ik-vorm vanaf de conceptie, dat verteld wordt door een meisje dat opgroeit als dochter van een kleine zelfstandige in de stad York.
- Ballard, J.G. (1984), *Empire of the sun*. Semiautobiografisch verhaal van een jongen die opgroeit in Sjanghai tijdens de Japanse bezetting van China (er is een verfilming).
- Ben Jelloun, T. (1989), *De gewijde nacht*. Een verhaal dat speelt in de omgeving van Marrakech en gaat over een meisje dat door haar vader is grootgebracht als een jongen. Na twintig jaar biecht de vader, tijdens de 27e nacht van de ramadan, op dat zijn 'zoon' een meisje is.
- Betts, P.Y. (1989), *People who say goodbye*. Jeugdherinneringen van de auteur die opgroeide in een burgerlijke familie in Londen tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Bloem, M. (1983), *Geen gewoon Indisch meisje*. Levensloop van een meisje dat opgroeit tussen de Indische en Nederlandse culturen.
- Boyne, J. (2006), *The boy in the striped pyjamas*. Bruno is negen jaar en weet niets van de Endlösung en Shoah. Wat hij wel weet, is dat hij verhuisd is van zijn comfortabele huis in Berlijn naar een huis in een verlaten gebied waar hij niets te doen heeft en waar hij met niemand kan spelen. Totdat hij Shmuel ontmoet, een jongen die op een vreemde wijze een bestaan heeft dat parallel loopt met dat van Bruno. Alleen Shmuel woont aan de andere kant van het prikkeldraad en hij draagt net als de andere mensen daar een gestreepte pyjama als uniform.
- Canetti, E. (1977), *Die gerettete Zunge* en/of (1982), *Die Fackel im Ohr* (er zijn vertalingen). De eerste delen van een autobiografisch drieluik. Canetti werd in Bulgarije opgevoed met Ladino (het Joodse Spaans van Sefarden) en leerde daarna pas het Duits, waarin hij zijn leven lang zou publiceren. Hij beschrijft met een verbluffend herinneringsvermogen hoe zijn ontwikkeling verliep. In het eerste deel haalt hij herinneringen op aan zijn jeugd in Bulgarije, Manchester en Wenen. Het tweede deel speelt hoofdzakelijk in Wenen en Berlijn.
- Dantzig, R. van (1972), *Voor een verloren soldaat*. Autobiografisch relaas over de evacuatie vanuit Amsterdam naar Friesland tijdens de Hongerwinter. De auteur beschrijft zijn herinneringen aan zijn verhouding met een geallieerde soldaat.
- Doff, N. (1911), *Jours de famine et de détresse* en/of (1921), *Keetje trottin* (er zijn vertalingen). Naturalistische en sterk autobiografische verhalen van het kind dat in 1864 met haar ouders in de sloppen van Amsterdam komt wonen (het tweede boek is in 1975 verfilmd als Keetje tippel).
- Dönhoff, M. (1988), *Kindheit in Ostpreußen* (er is een vertaling). Autobiografie van een vrouw uit een adellijk Oost-Pruisisch geslacht in de eerste helft van de twintigste eeuw.
- Durlacher, G. (1987), *Drenkeling. Kinderjaren in het Derde Rijk* en/of (1985), *Strepen aan de hemel. Oorlogsherinneringen*. De auteur beschrijft zijn jeugd in Duitsland (voor 1937) en de oorlogsjaren.
- Durlacher, J. (2000), *De dochter*. Een dochter die worstelt met het getraumatiseerde oorlogsverleden van haar vader.
- Eliot, G. (1860), *The mill on the Floss* (er is een vertaling). Jeugdervaringen van een broer en zus die, rond het midden van de negentiende eeuw, in aanvaring komen met de verwachtingen van hun omgeving.

- Emecheta, B. (1972), *In the ditch en/of Second class citizen*. Autobiografische herinneringen van een zwarte vrouw uit Nigeria, die in Engeland gaat studeren.
- Flaubert, G. (1856-1857), *Madame Bovary*. Beschrijving van de zedelijke en fysieke ondergang van een jonge vrouw op het Franse platteland.
- Foster, E. (1987), *Kaye Gibbons*. Verhaal over de puberteitsproblematiek van een meisje uit de zuidelijke staten van de Verenigde Staten.
- French, M. (1987), *Her mother's daughter* (er is een vertaling). Levensgeschiedenissen van Poolse-Amerikaanse vrouwen uit vier opeenvolgende generaties.
- Gaskell, E. (1854-1855), *North and south*. Over de migratie van een jonge vrouw halverwege de negentiende eeuw van het agrarische zuiden naar het industriële noorden van Engeland.
- Gide, A. (1909), *La porte étroite* (er is een vertaling). Semiautobiografische vertelling over de streng protestantse opvoeding van moederszijde en de spanningen met de katholieke vader.
- Graves, R. (1929), *Goodbye to all that*. Herinneringen van de auteur, een van de bekendste Britse dichters uit de Eerste Wereldoorlog, aan zijn tijd op een *public school* en aan de oorlogstijd.
- Hart, M. 't (1971), *Stenen voor een ransuil* en/of (1978), *Een vlucht regenwulpen*. Semiautobiografische herinneringen aan de streng gereformeerde opvoeding van de auteur en de gevolgen ervan tijdens latere levensfasen.
- Härtling, P. (1980), *Nachgetragene Liebe* (er is een vertaling). Herinneringen van de auteur aan zijn jeugd in nazi-Duitsland en aan zijn vader, die hij destijds niet begreep, maar achteraf wel.
- Healy, J. (1988), *The grass arena. An autobiography*. Autobiografisch verhaal van een jongen die opgroeit in gewelddadige en criminele kringen in het hedendaagse Londen.
- Joyce, J. (1916), *The Dubliners*. Een serie opzichzelfstaande verhalen over mensen uit Dublin in de opeenvolgende fasen van het leven.
- Kafka, F. (1919), *Brief an den Vater* (er is een vertaling). De niet-verstuurde brief waarin de auteur de relatie analyseert met zijn dominante vader en de andere gezinsleden.
- Koelemeijer, J. (2002), *Het zwijgen van Maria Zachea*. Nadat de moeder een hersenbloeding krijgt, hult zij zich in een mysterieus stilzwijgen. Zij wordt verzorgd door haar twaalf kinderen. Ieder kind vertelt hoe hij of zij de gezamenlijke jeugd in de jaren vijftig en zestig heeft doorgebracht.
- Koelemeijer, J. (2008), *Anna Boom*. Het levensverhaal van een vrouw die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de liefde in Hongarije terechtkomt en daar werkt voor het verzet, onder meer met Raoul Wallenberg.
- Krauss, N. (2005), *History of love* (er is een vertaling). Wanneer een verloren gewaand boek wordt teruggevonden, zorgt dat op mysterieuze wijze voor een verbond tussen een oude man en een meisje dat een oplossing zoekt voor haar moeders eenzaamheid.
- Lee, L. (1959), *Cider with Rosie*. Jeugdherinneringen van de auteur, die na de Eerste Wereldoorlog opgroeide op het platteland in het westen van Engeland.
- Lorde, A. (1985), *Zami: Een nieuwe spelling van mijn naam*. Over een zwarte vrouw uit een Caraïbische familie in New York, die haar weg zoekt tussen de etnische, religieuze en geslachts-specifieke verwachtingspatronen van haar omgeving.

- Mann, T. (1901), *Buddenbrooks. Verfall einer Familie*. De ontwikkeling in een burgerlijk milieu aan de hand van vier generaties uit een koopmansfamilie.
- McCarthy, M. (1957), *Memories of a catholic girlhood* (er is een vertaling). Herinneringen van een Amerikaans meisje dat op jonge leeftijd haar ouders verliest en daarna, in de jaren twintig, wordt grootgebracht door katholieke pleegouders.
- McEwan, I. (2001), *Atonement*. Hoe een vrouw en haar geliefde slachtoffer worden van een getuigenverklaring die het jonge zusje van dertien aflegt. Er is een mooie verfilming.
- McEwan, I. (2007), *On Chesil Beach*. De onderdrukking van persoonlijke angsten voor de aankomende huwelijksnacht is de aanleiding om in te gaan op de ontwikkeling van beide hoofdpersonen.
- Meinkema, H. (1976), *En dan is er koffie* en/of (1989), *Te kwader min*. Semiautobiografische verhalen.
- Minco, M. (1957), *Het bittere kruid*, (1959), *De andere kant* en/of (1966), *Een leeg huis*. Drie semiautobiografische verhalen van de enige overlevende uit een Joods gezin over de bezettingstijd en de Jodenvervolging.
- Mitgutsch, W.A. (1985), *Die Züchtigung* (er is een vertaling). Over drie generaties vrouwen (moeder, ik, dochter), hun pogingen om hogerop te komen en de cyclus van geweld en kindermishandeling.
- Morrison, T. (1992), *Jazz* (er is een vertaling). Een veelstemmig levensverhaal uit New York in de jaren twintig over verhaalpersonen die weigeren zich te verzoenen met de samenleving.
- Motley, M. (1947), *Knock on any door* (er is een vertaling). De journalistieke observaties van de auteur liggen ten grondslag aan een verhaal over een jongen uit een volkswijk in Chicago, die allengs in een crimineel milieu verstrikt raakt.
- Nicolson, N. (1973), *Portrait of a marriage*. Een zoon van Vita Sackville-West en Harold Nicolson beschrijft hoe hij, na de dood van zijn moeder, haar geheime dagboek ontdekt, waarin zij openhartig schrijft over haar homoseksuele relatie met Violet Trefusis (er is een verfilming).
- Nir, Y. (1989), *The lost childhood. A memoir* (er is een vertaling). Autobiografische herinneringen aan de oorlogsjaren van drie Joodse Polen (de auteur, zijn moeder en zijn zuster) die proberen uit de handen van hun Duitse en Poolse belagers te blijven.
- Noordervliet, N. (1993), *De naam van de vader*. Verhaal over de zoektocht van een 24-jarige vrouw die in 1989 besluit om de identiteit van haar vader te achterhalen.
- Oberski, J. (1978), *Kinderjaren*. Heldere en indringende beschrijving van de belevingswereld van een Joods jongetje tijdens de Tweede Wereldoorlog en de periode direct na de bevrijding.
- Potok, C. (1966), *The chosen*, (1969), *The promise* en/of (1972), *My name is Asher Lev*. In deze boeken behandelt de auteur op diverse manieren de reacties van kinderen op de spanningen tussen orthodoxe en liberale joden in Brooklyn in de jaren veertig en vijftig.
- Reve, G. (1947), *De avonden* en/of (1949), *Werther Nieland*. Semiautobiografische verhalen over jeugdervaringen in het neerdrukkende culturele klimaat van de naoorlogse jaren.
- Sackville-West, V. (1930), *The Edwardians*. Over de levens van een broer en zus uit de hoogste kringen van de Britse samenleving voor de Eerste Wereldoorlog.

- Salinger, J.D. (1951), *The catcher in the rye* (er is een vertaling). Een zestienjarige jongen uit New York vertelt over zijn conflict met het middenklassemilieu waaruit hij afkomstig is.
- Siebelink, J. (2006), *Knielen op een bed violen*. Hoe een zachtaardige maar in zijn jeugd verwonde man afglijdt naar het zwartste calvinisme en de gevolgen die dit heeft voor zijn naaste omgeving.
- Singer, I.B. (1967), *The manor* en/of (1969), *The estate*. Ervaringen van een orthodox joodse familie in Polen tijdens de tweede helft van de vorige eeuw.
- Svevo, I. (1923), *La coscienza di Zeno* (er is een vertaling). Voor zijn psychotherapeut schrijft de hoofdpersoon over zijn leven, zijn twijfels en zijn wensen.
- Uhlman, F. (1971), *Reunion* (er is een vertaling). Beschrijving van een vriendschap tussen een Joodse en niet-Joodse jongen tijdens de jaren dertig in Duitsland.
- Verpale, E. (1990), *Alles in het klein*. Autobiografische roman die opgebouwd is uit brieven, verhalen en dagboek aantekeningen van de Vlaamse en Joodse auteur.
- Walker, A. (1982), *The colour purple*. Verhaal in briefvorm van een zwarte vrouw uit het zuiden van de Verenigde Staten, die door haar vermeende vader is verkracht en door hem wordt gedwongen om haar kinderen af te staan en tegen haar zin een huwelijk aan te gaan met een oudere man (verfilmd met Whoopi Goldberg in de hoofdrol).
- Wolkers, J. (1961), *Serpentina's petticoat*, (1962/1979), *Kort Amerikaans* en/of (1965), *Terug naar Oegstgeest*. Semiautobiografische verhalen over het isolement van de auteur in een groot en streng gereformeerd gezin met een dominerende vader.
- Zijl, A. van der (2005), *Sonny Boy*. Een zwarte man ontmoet een witte vrouw tussen beide wereldoorlogen. Hij is een student uit het exotische Suriname en nog geen twintig. Zij is bijna veertig, oer-Hollands, getrouwd en moeder van vier kinderen. Als blijkt dat zij zwanger is van haar zwarte kostganger, is het schandaal niet te overzien.